

A rím anaforikus működésének kognitív szemantikai leírása¹

1. Bevezetés

A korábbi kutatások eredményei (l. Simon 2011, 2012a) alapján termékenynek tűnik a problémafelvetés, hogy a rímet mint állványzatépítő funkciójú nyelvi struktúrát tegyük a nyelvtudományi magyarázat tárgyává. Ez ugyanis legtágabban olyan szimbolikus szerkezetként tematizálja a rímet, amelynek elsődleges funkciója a szöveg jelentésének interszubjektív konstruálásában történő közreműködés. Az **állványzatépítés** kiterjesztett, tágabb értelemben a következőképpen határozható meg (Simon 2011: 297): állványzatépítésnek minősül a nyelvi szimbólumok mindazon alkalmazásba vétele, amely a közösen konstruált szociokulturális világ interszubjektív feldolgozását segíti elő. Az így értelmezett állványzatépítő technikák konvencionalizálódásával sáncolódik el a nyelvi szimbólumok állványzatépítő pragmatikai funkciója. Vagyis a rím állványzatépítést kezdeményezve (ezáltal állványzatként funkcionálva) segíti elő a megnyilatkozás fogalmi feldolgozását; újszerű fogalmi kapcsolatokat kezdeményez új mentális terek (l. Fauconnier 1994, 2007) létrehozásán és azok többszörös összekapcsolásán keresztül, másfelől a befogadói figyelem irányításának folyamatában van jelentősége, mert értelmezői ösvény kialakításában, bejárásában és stabilizálásában kap szerepet.

Belátható, hogy a rím vizsgálata nem szűkíthető le sem a hangzásbeli visszatevés, ismétlés rendszeres leírására (kitüntetve a forma szempontját, ezzel háttérbe szorítva vagy éppen tagadva a jelentésképzés lehetőségességét, l. Szepes–Szerdahelyi 1981: 101), sem pedig az írott szépirodalmi megnyilatkozások hagyományos poétikai vizsgálatára. Az állványzatépítés funkcionális kognitív pragmatikai kiindulópontjából ugyanis az interszubjektív nyelvi tevékenység általános keretei között, a jelentésképzés és a referencia aktusát középpontba helyezve dolgozható ki összetett rímmagyarázat. Ez egyben átfogó, holisztikus nyelvtudományi elmélet megalkotására is lehetőséget ad, amely ugyan minden bizonnyal nem tud magyarázatul szolgálni minden, a rímmel kapcsolatos kérdésre (például a rím történeti kialakulására, kulturális variabilitására), ugyanakkor felismerhetővé teszi a rím lényegi jelentőségét a megnyilatkozás befogadásában. Amennyiben ugyanis az állványzatépítés fogalmából kiindulva közelítünk a rímhez, az egyes megfigyelések, részmagyarázatok összehangolhatók, sőt összekapcsolhatók, hiszen mindegyik az állványzatépítés alapvető szerkezeti és műveleti aspektusát tárgyalja, noha a maga diszciplináris kiindulópontjából. A ritmikai ismétlődés és összecsengés például egy **összetett fonológiai séma** megvalósulásaként értelmezhető (l. Simon 2012b), amely párhuzamosan, illetve kölcsönös összekapcsoltságban megy végbe a rím tagjainak **anaforikus egymáshoz horgonyzásával** a szöveg értelemszerkezetében (l. Simon 2012a), mindez pedig a diskurzus fogalmi feldolgozásának makroszintje, a **mentálistér-konfigurációk szerveződésének** előterében zajlik.

¹ A tanulmány az OTKA K 81315 Kognitív stilisztikai kutatás című pályázat keretében készült. Hálásan köszönöm Tolcsvai Nagy Gábornak, Tátrai Szilárdnak és Pethő Józsefnek a kézírathoz kapcsolódó észrevételeit és javaslatait.

Ebben a tanulmányban a holisztikus magyarázat módszertanát követve a rím anaforikus viszonyként való leírását részletezem a kognitív szemantika és a keret-szemantika felől. Másként fogalmazva azokat a szemantikai és konceptuális struktúrákat kívánom bemutatni, amelyek lehetővé teszik, hogy a rím tagjait összekapcsolja az értelmező a szöveg mentális reprezentációjában (l. Sanders–Sporeen 2001), anaforikusan egymáshoz horgonyozza őket (l. Givón 2007), és ezáltal olyan szövegvilágot konstruáljon, amely egyfelől kellően koherens (a prototipikus lírai szöveg nagymértékű kifejtetlensége mellett is), másfelől azonban referenciális határozatlanság, komplexitás és nyitottság jellemzi. Mindezek alapján az itt bemutatott részmagyarázat abban az értelemben is holisztikus, hogy beláthatóvá teszi a rím szubsztanciális jelentőségét a megnyilatkozás befogadásában, nem állítva ugyan, hogy rím nélkül értelmezhetetlenek lennének a rímes szövegek, egyértelművé téve azonban, hogy rím nélkül nem lehetne őket olyan módon értelmezni, ahogyan az a rímek révén lehetséges. Vagyis ebben a megközelítésben a rím nem járulékos (díszjellegű) szövegelem, jöllehet nem is az értelemképzés kizárólagos tényezője, hanem olyan eleme a megnyilatkozásnak, amelynek központi szerepe van a **prototipikus lírai beszédhelyzet** létrehozásában és az abban való tájékozódásban.

A fenti célkitűzések megvalósításához a tanulmány a nyelvi szerkezetek használatában megfigyelhető általános határozatlanságra irányítja először a figyelmet, megelőlegezve a rím nem kanonikus nyelvtani (azaz a nyelvi rendszer részét képező) szerkezetként történő értelmezését (2). Majd az anaforikus működés részleteit mutatja be a fogalmi referenciapont-szerkezet modellálásával (3). Ezt követően a kidolgozott anaforamodellt alkalmazza szépirodalmi megnyilatkozásrészletek elemzésében (4). Végül a szemantikai magyarázat általánosabb következményeit vonja le a lírai beszédhelyzet, valamint a líraértés és a procedurális tudás összefüggéseire vonatkozóan (5). A tanulmányt a legfőbb megállapítások összefoglalása zárja (6).

2. Határozatlanság és metonímia a nyelvben

A funkcionális nyelvelmélet (l. Ladányi–Tolcsvai Nagy 2008) talán legkidolgozottabb megvalósítása, a kognitív nyelvtan megközelítésében a nyelvről való rendszerszerű nyelvi tudás, vagyis egy nyelv nyelvtana a konvencionális nyelvi egységek szerkesztett tárháza; ez a tudás azonban műveleti és nem deklaratív természetű (Langacker 1987: 57). Vagyis a nyelvi szerkezetekről való tudás nem előíró szabályok együttese. Inkább bázisnak tekinthető, amely alapján a megnyilatkozások megformálása és feldolgozása megtörténik. Ám ez a folyamat sem írható le a nyelvi szerkezetek teljes, hiánytalan megvalósulásaként, minden elemében kifejtett összekapcsolásuként, hiszen a kommunikációs folyamat résztvevői mindig egymáshoz igazítják megnyilatkozásaikat, azaz a nyelvi szimbólumok használatának, továbbá a jelentésképzésnek mindig központi jelentőségű folyamata az egyezkedés (Tátrai 2011: 45–50).

Az adaptív alkalmazás jelenségei az utóbbi években határozottan előtérbe kerültek a kognitív nyelvtanban. Langacker (2009: 41) a következőképpen fogal-

maz: „Specifikus elemek közötti precíz, határozott kapcsolat speciális és talán nem hétköznapi esetet reprezentál. Sokkal hétköznapibb, hogy van valami homályosság, határozatlanság, tekintettel akár az elemek részvételére grammatikai viszonyokban, akár kapcsolatuk specifikus természetére. Másként fogalmazva, a nyelvtan alapvetően metonimikus, amennyiben a nyelvi explicit módon kódolt információ önmagában nem hozza létre a pontos kapcsolatokat, amelyeket a beszélő és a hallgató értelmez egy kifejezés használatakor.”²

Általános példaként vizsgáljuk meg Langacker (2009: 41–5) alapján a **profil/aktív zóna eltérés** (profile/active zone discrepancy) jelenségét, a következő példán:

(1) A cigaretta a szájában volt.

A *-ban* esetrag profilja az a sematikus viszony, amelyet típusjelentésként szimbolizál: egy elsődleges figura, amely prototipikusan kisebb fizikai tárgy, egy nagyobb zárt, de átjárható határu belső térben helyezkedik el. Az elsődleges figura profiljának megfelel a *cigaretta* főnév profilja (kisméretű fizikai tárgy), a másodlagos figura profiljának a *száj* profilja (átjárható határu zárt tér). A kognitív szemantikai elemzés tehát a két főnév jelentésszerkezetének integrációját mutathatja be az esetrag sematikus szerkezetébe. Ugyanakkor a létrejövő kompozitumszerkezet nem pontosan azt fejezi ki, amit a sematikus szerkezetek, illetve integrációjuk profilál: a cigaretta nem teljes egészében kerül zárt térbe, a zárt tér pedig nem foglalja magában teljes egészében az elsődleges figuraként megjelenő entitást. Mégis kifejezhető konvencionális szerkezetekkel a megnyilatkozás által szimbolizált szövegvilágbeli jelenet, noha több ponton sem a sematikus profilok dolgozódnak ki, másként fogalmazva az aktuális jelentésszerkezetek csak részben egyeznek meg a sematikus profillal, azt valamilyen irányban specifikálják.

Ez a specifikáció írható le az aktív zóna fogalmával: a jelentésszerkezet azon altartománya, amely a partikuláris szemantikai szerkezetben aktiválódik (a figyelem előterébe kerül), és megfeleléseken keresztül részt vesz. A cigaretta esetében az aktív zóna a füstszűrő, azon vége a tárgynak, amelyet a használója a szájába vesz. A száj esetében az aktív zóna a példa során az ajkak, a szájnyílás, vagyis az a nyitott rész, amelyen át átjárhatóvá válik a szájüreg. Az esetragnál pedig olyan elhelyezkedés kerül a figyelem előterébe, amelyben a trajektor csak részben kerül bele a landmarkba, hiszen az átjárható határon van. Mivel a viszonyjellegű szemantikai szerkezetek konceptuálisan függő jellegűek, az esetrag megvalósulása csak a sematikus figuráit kidolgozó főnevek specifikációja mentén mehet végbe.

Látható, hogy a profil/aktív zóna eltérés minden nyelvi szerkezet esetében jellemző, az ilyen módon megjelenő határozatlanság, a metonimikus váltás a se-

² “Precise, determinate connections between specific elements represent a special and perhaps unusual case. It is more common for there to be some vagueness or indeterminacy in regard to either the elements participating in grammatical relationships or the specific nature of their connection. Otherwise stated, grammar basically **metonymic**, in that the information explicitly coded linguistically does not itself establish the precise connections apprehended by the speaker and hearer using the expression.”

matikus profilról a konkrét aktív zónára a nyelvi szimbólumok használatának alapvető jelensége. Másfelől séma és megvalósulás rugalmas (metonimikus) viszonya leírható típus és példány viszonyaként is: ekkor a lexikális nyelvi szimbólum profilja a szimbólum típusjelentése, vagyis annak a kategóriának a sematikus jellemzője, amelyből a specifikus példányok egyike a megnyilatkozás során megvalósul. Azaz a profil/aktív zóna eltérés voltaképpen az angol terminussal *grounding*nak nevezett folyamat, a **megalapozás**³ egyik részfolyamata. Már ezen a ponton fontos tekintetbe venni, hogy a magyar szakirodalomban episztemikus lehorgonyzásként fordított jelenség (l. Tolcsvai Nagy 2010: 131–3) a nyelv metonimikus természetéből kiindulva összetettebb folyamat, nem csupán egy entitás/folyamat azonosítása a megértett és feldolgozott beszédhelyzet alapján; pontosabban maga az azonosítás komplex művelet: nemcsak egy példány kijelölését jelenti a típuson belül, hanem az alappal való viszonyának specifikálását is.

Az előbbihez hasonlóan általános jelenség a nézőpontok közötti váltás, amely ugyancsak metonimikus természetű lehet, határozatlanságot, kifejtetlenséget eredményezve a nyelvhasználatban. Vegyük szemügyre a következő elemi mondatokat (a példa Gensler 1977 példáján alapul):

- (2) A csapat[Ø] most jön át a téren. Jó tempóban halad**nak**.

Ebben a példában az elemi jelenet központi résztvevője szimbolizálódik másként az egyes elemi mondatokban: míg az elsőben holisztikusan, egyetlen entitásként kerül kidolgozásra, a másodikban több entitás együtteseként, és ez utóbbi esetben a figyelem az alkotórészekre irányul. A különbség tehát a konstruálásban jelenik meg, majd szimbolizálódik a nyelvi szerkezetek kidolgozásában is. A jelen tanulmány perspektívájából igazán lényeges, hogy a topikfolytonosság és a Ø + inflexiók koreferencia ebben az esetben is probléma nélkül működtethető. Sőt az alábbi német mondatban annak ellenére koherens az anafora, hogy a névmás nyelvtani neme nem megfelelő:

- (3) Obwohl **das Mädchen** schön ist, hat **sie** gar keine Freunde.

A példa kapcsán Gensler (1977: 332) megjegyzi, hogy a mai németben annál nagyobb valószínűséggel fordul elő a névmás női nyelvtani nembeli alakja, minél jobban elkülönül az antecedens és az anafora, jóllehet a koreferens egyeztetés az *es* névmást tenné szükségessé.

Ez utóbbi példára az anafora kapcsán még visszatérek, ezen a ponton arra érdemes felfigyelni, hogy a nyelvi szerkezetek abban az esetben is koherensen értelmezhetők, ha megformálásuk nem felel meg a (hagyományosan grammatikai szabályoknak tekintett) konvencionális mintázatoknak, illetőleg ha nem kellően kifejtettek vagy részletezettek. A nyelvi kifejezések ugyanis fogalmi elrendezéseket (konceptualizációkat) szimbolizálnak, továbbá lehetőséget adnak a má-

³ Jóllehet a megalapozás és a lehorgonyzás fogalmi megkülönböztetését csak később részletezem (l. 2.1.), a következetes terminushasználat miatt már ezen a ponton is megalapozásról beszélek a *grounding* megfelelőjeként.

sik félnek tulajdonított fogalmi szerkezetekre történő reflektálásra. Éppen ezért a koherens értelmezést a nyelvi szerkezetek feldolgozásával kezdeményezett fogalmi struktúrák biztosítják, az egyezkedés és az összehangolás elsődleges dimenziója a fogalmi konstruálás, amely ennek következtében interszjektív természetű.

Vizsgáljunk meg végül röviden egy olyan jelenséget, amely szorosan összefügg a koherencia és az anafora problémakörével, ráadásul a nyelvhasználat határozatlanságát is jól mutatja: az **elcsúszó azonosság** (sloppy identity) jelenségét, ezúttal – a tanulmány tárgyához illően – egy lírai megnyilatkozás részletében.

- (4) Ajtót nyitok. **Meglódul** lomhán
a főzelék fagyott szaga
és **végigcsorog** a konyhán
a karmos tűzhely.

A példában kiemelt igék kapcsán merülhet fel a kérdés: vajon mindkét ige trajektorát a *szaga* főnévi szerkezet dolgozza ki, vagy a *végigcsorog* trajektorát a *szaga* és a *tűzhely* szerkezetek, esetleg a *végigcsorog* ige elsődleges figuráját kizárólag a *tűzhely* főnév specifikálja? A fogalmi elrendezés dimenziójában: vajon a két folyamat kizárólagos résztvevője a szag entitás, vagy a második folyamatnak két résztvevője van, esetleg mindkét folyamatnak egy, egymástól különböző résztvevője van? Az első alternatíva kizárható, legfeljebb a harmadik sor feldolgozásáig lehet ennek megfelelően értelmezni a szöveget. Ugyanakkor a másik két értelmezési lehetőség egyformán motivált, a szöveget kétértelműség jellemzi, mert nem lehet egyértelműen azonosítani az egyes folyamatok elsődleges résztvevőit.

Figyeljük meg a rím működését, méghozzá a mentális terek szerveződése, azaz a háttérkogníció perspektívájából (amely az állványzatépítés legátfogóbb, egyben legkevésbé explikálódó megvalósulása). Mindkét folyamat, valamint annak résztvevői a konyha terében helyeződnek el, ugyanakkor a hívó rím maga is tekinthető (nem prototipikus) mentálistér-képző elemnek, ekkor elsőként a lomhaság tere épül ki, más magyarázatban a konyha tere a lomhaság fogalmán keresztül válik kidolgozhatóvá. A terek összekapcsolódása (véltetően fogalmi integrációként) egyértelműen azt az értelmezést helyezi előtérbe, amely szerint a második igének két elsődleges résztvevője van, jóllehet a párhuzamos szerkesztés (*meglódul lomhán az X, végigcsorog a konyhán az Y*) a két folyamatot két különböző résztvevővel profilálja.

A rím tehát kettős természetű: egyrészt határozottan elmozdítja az értelmezést valamely irányba, motiválva egy potenciális értelemszerkezetet és kezdeményezve az elcsúszó azonosság problémájának megoldását; másrészt mindezt olyan szerkezetben teszi, amely önmagában nyitott, nem konvencionális, így a problémát nyitva is hagyja. Egyfelől állványzat tehát a koherens értelmezés számára, másfelől egyezkedési folyamatokat kezdeményez a konstruálás szintjén. Olyan nyelvi szerkezetnek tekinthető, amely a nyelv inherens határozatlanságát és metonimikusságát helyezi előtérbe.

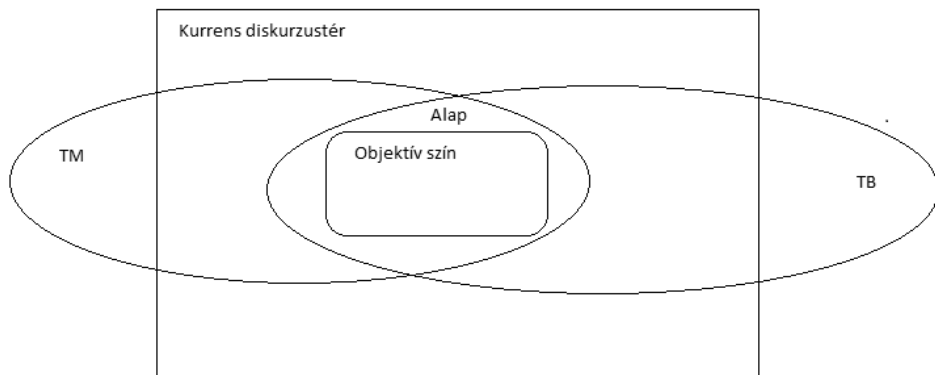
1.1. Megalapozás és lehorgonyzás

A rím metonimikus figyelemáthelyezést kezdeményező szerkezetként közvetlenül összefügg azokkal a műveletekkel, amelyekkel a diskurzusvilág figyelmi centrumába helyezett tér (objektív szín/referenciális jelenet) entitásait hozzáférhetővé teszi a nyelvhasználó, továbbá azokkal a folyamatokkal, amelyek révén ezek az entitások a nyelvi szimbólumokkal azonosíthatóvá válnak a kurrens diskurzustérben, a megértett, feldolgozott beszédhelyezethez, tehát az alaphoz viszonyítva. Ezek a részfolyamatok megkülönböztethetők egymástól, ám pusztán csak mint egyetlen összetett folyamat, az **episztemikus ellenőrzés** megvalósításának aspektusai. A diskurzus résztvevői, miközben saját és a másik figyelmét folyamatosan entitásokra, viszonyokra, folyamatokra irányítják, megteremtik azt az **interszjektív alapot** (l. Verhagen 2005), amelyre támaszkodva lefolytatják az egyezkedési folyamatokat, és egymáshoz igazítják konceptualizációikat. Az így értelmezett alap az a konceptuális szubsztrátum (Langacker 1996: 334), amely fogalmi háttérként funkcionál az interszjektív jelentésképzéshez. Ez a megközelítés eltávolodik némiképp a kognitív nyelvtanban bevett modelltől (l. Langacker 2001), amennyiben nem alap és objektív szín elválasztottságát hangsúlyozza, hanem azok előtér-háttér elrendeződését. (L. az 1. ábrát, ahol TM jelöli a megnyilatkozó tudását, TB a befogadó tudását.) Az alap ugyanis azon fogalmi reprezentációk összessége, amelyekről feltételezi mindkét résztvevő, hogy a másik is tudatában van, ismeri, és az övéhez hasonló módon reprezentálja. (Természetesen minden esetben olyan fogalmi reprezentációk is aktiválódhatnak a résztvevők számára, amelyek csak az egyéni, saját tudatossági hatókörükben jelennek meg. Ezek mindaddig nem képezik részét az interszjektív alapnak, ameddig nem irányul rájuk a közös figyelem, és nem történik egyezkedés róluk.)

Amikor a megnyilatkozó figyelmi váltást kezdeményez azáltal, hogy új entitást vezet be az objektív színbe nyelvi szimbólumok révén,⁴ nem csupán a megformált nyelvi szerkezetek megfelelő jelentését kell aktiválnia, hanem az alapot is változtatnia kell, mintegy hozzá kell igazítania a kibővült diskurzustérhez. Ezt a folyamatot, amelynek révén a nyelvi szimbólumok jelentése képezhető az alap háttere előtt, a továbbiakban **megalapozásnak** fogom nevezni, az angol terminus (*grounding*) megfelelőjeként.⁵ Fontos előfeltevése az itt bemutatott koncepcionális váltásnak, hogy a jelentésképzés folyamatában nem egy előre adott fogalmi

⁴ Jóllehet a figyelem irányítása nem kizárólag nyelvi szimbólumokkal történhet a diskurzus során, hiszen megvalósítható például rámutató gesztusokkal, egyéb nonverbális eszközökkel, jelen tanulmány a nyelvi szimbólumok működésére koncentrálna, elismerve, hogy ezzel szűkíti némiképp a kommunikációs repertoár vizsgálatát.

⁵ Annak ellenére, hogy a magyar kognitív nyelvészeti szakirodalomban a *lehorgonyzás* terminus honosodott meg a *grounding* magyar megfelelőjeként (vö. *epistemic grounding – episztemikus lehorgonyzás*, Tolcsvai Nagy 2010). Megítélésem szerint azonban a kanonizálódott magyar terminus nincs összhangban az angol szakszóhasználattal (ez pedig komoly félreértésekre adhat okot az angol nyelvű szakirodalom eredményeinek magyar nyelven történő interpretálása során). Ráadásul a *lehorgonyzás* terminus metaforikus jelentése kevésbé dinamikus, és nem érzékelteti az interszjektív alap kölcsönös és együttes, részben a nyelvi szimbólumok alkalmazásba vételén keresztüli folyamatos alakítását, ehelyett a nyelvi szerkezetek jelentésének episztemikus feldolgozását statikus rögzítésként, egy előre adott diskurzusvilágbeli alaphoz történő hozzákötésként engedi értelmezni. A téves implikációk elkerülése indokoltá teszi a kanonizálódott magyar terminus leváltását.

1. ábra. Az aktuális diskurzustér szerveződésének sematikus ábrája

konstrukciót tételez alapként, hanem olyan mentális reprezentációnak tekinti azt, amely a nyelvi szimbólumok referenciális értelmezésének folyamatában folytonosan alakul, rendre bővül, és átrendeződik a figyelem irányulása mentén. Ebben a megközelítésben a nyelvi szerkezetek jelentése tehát nem az előre adott alaphoz kötődik hozzá, horgonyzódik le benne, hanem maguk a kialakított jelentések is hatnak az alap interszjektív konstruálására, miközben természetesen a jelentésképzés nem nélkülözheti az alaphoz mint háttérhez való viszony kialakítását.

Az így értelmezett megalapozás voltaképpen az episztemikus ellenőrzés megvalósítása mind az interszjektív alap, mind a nyelvi szerkezetek jelentése fölött. Ezt a műveletet Langacker (2009: 151–2, 168) **kontrollciklus**ként modellel, amely a nyelvi tevékenység tényezőire adaptálva a következő módon írható le: (1) egy cselekvő (*actor*, a konceptualizáló) ellenőrzi azokat az entitásokat (*dominion*, tartomány), amelyek már részét képezik az alaphoz; (2) egy új entitásra (*target*, célpont) irányul a figyelem; (3) az új entitást a konceptualizáló fogalmilag feldolgozza, azaz interakcióba kerül vele, bevonja a tudatossági mezőbe (*field*); (4) a konceptualizáló figyelme az új célpontra irányul. Ezzel az egyszerű modellel bemutatható az alap alakítása, illetőleg a benne történő tájékozódás, annyi kiegészítéssel, hogy a (2)-es fázisban egy entitás nem önmagában vonja magára a figyelmet, hanem – a nyelvhasználati szituáció verbalitását középpontba helyezve – a másik konceptualizáló nyelvi szerkezetek révén irányítja az entitásra a figyelmet. Következésképpen a tudatossági mezőbe nemcsak a már aktivált, feldolgozott fogalmi struktúrák tartoznak, hanem a diskurzus korábbi megnyilatkozásai is.

A felvázolt kontrollciklus a megalapozás folyamatában két dimenzióban érvényesül: **effektív** és **episztemikus** szinten (Langacker 2009: 155–75). Az előbbi a világról való tudás megváltoztatására, alakítására vonatkozik, míg az utóbbi magának a tudásnak a megszerzésére, kialakítására. Némileg egyszerűsítve, effektív kontrollnak tekinthető a környezet megváltoztatása (egy esemény létezésének előidézése), illetve a figyelemirányítás művelete (egy objektum azonosítása), míg episztemikus kontrollnak tekinthetjük a világ ismertként történő reprezentálását

(egy esemény megtörténtként, egy objektum azonosítottként való elfogadását a valóság részeként). Mindebből következően a megalapozás például entitások esetén nem merül ki a nyelvi szimbólum által referált entitás pusztá azonosításában, másfelől a típusjelentés aktualizálódásában, hanem összetett folyamatként magában foglalja az entitás azonosíthatósági feltételeinek megteremtését, magát az azonosítást és az entitás azonosítottként történő reprezentálását, azaz komplex konstruálási és jelentésképzési műveleteket.

A megalapozás folyamatának létezik olyan aspektusa is, amelyet a szövegnyelvészeti tradíció kitüntetettként kezel, ez a nyelvi szerkezetek egymáshoz kapcsolásának kérdésköre, vagyis a konnektivitás (l. van Hoek 2007) vagy másnéven a relációs koherencia (l. Sanders–Spooren 2001) aspektusa, amelyet a továbbiakban **lehorgonyzásként** (*anchoring*) fogok jelölni.⁶ Itt a nyelvi szerkezetek különböző szinteken történő összekapcsolása áll a figyelem középpontjában, ugyanakkor mindezt összefüggésbe kell hozni a már felvázolt kérdéskörrel, azzal, hogy hogyan lehet koherensen értelmezni a megnyilatkozást a már feldolgozott információk alapján. Másként fogalmazva, a nyelvi szerkezetek összekapcsolása nem függetleníthető az összekapcsolást motiváló, másfelől az összekapcsolás révén kialakuló fogalmi elrendezésektől, konceptualizációktól, hiszen a verbális lehorgonyzás és az interszubjektív alap átstrukturálása, alakítása kölcsönös összekapcsoltságban megy végbe. A lehorgonyzás itt érvényesített (a magyar szakirodalomban kanonizált felfogáshoz képest szűkebb) értelmezését támogatja Langacker (1996: 337) azon megállapítása, miszerint egy kifejezés által közvetített konceptuális tartalom új, szaliens, még nem aktivált része a **fókusz**, míg a tartalom azon része, amely már aktiválódott valamilyen módon, azaz része a kurrens diskurzusternek, és így a kifejezést mintegy újból előhívja, a **horgony**. Ebben az értelmezésben megítélésem szerint hatékonyan összekapcsolódik a lehorgonyzás és a megalapozás, miközben beláthatóvá válik az is, hogy a nyelvhasználat során az új ismeretet a nyelvi szerkezetek révén horgonyozzuk le a meglévőkhöz. Lényeges azonban, hogy a lehorgonyzás művelete csak mesterségesen, a leírás során választható el a megalapozás folyamataitól, hiszen a nyelvi szerkezetek egymáshoz horgonyzása mind az effektív, mind az episztemikus dimenzióban hatással van a konstruálásra.

Fontos továbbá, hogy bár a megalapozás bizonyos nyelvi szimbólumoknál elsődleges funkció a diskurzusban, nem szűkíthető le konkrét nyelvi szerkezetekre, voltaképpen minden kifejezés az alap megváltozását kezdeményezheti valamilyen módon. A megalapozás ezért **fokozati jellegű, kanonikus és kevésbé kanonikus** szerkezetekkel, attól függően, hogy az adott nyelvi szerkezetek kontrollciklusban diszkrét, pontosan jellemezhető elemeket azonosítanak, vagy a hozzáférhetőség kontinuos skáláját érvényesítik (Langacker 2009: 170–1). E tekintetben a névelő,

⁶ A terminológiai változtatás indokoltságáról l. az előző lábjegyzetet. Érdemes továbbá megjegyezni, hogy megalapozás és lehorgonyzás megkülönböztetése természetesen kapcsolatba hozható kontextus és kotextus fogalmi megkülönböztetésével (l. Tátrai 2004), amennyiben a megalapozás a kontextushoz történő kapcsolódás, valamint a kontextus közvetlen alakításának műveleteként fogható fel, a lehorgonyzás pedig a kotextusról szerzett ismereteket mozgósítja, és ezen keresztül kontextualizációs utasításként is funkcionál. Vagyis a lehorgonyzás voltaképpen a megalapozás specifikus művelete, miként a kotextus is sajátos területe a kontextusnak.

a mutató névmás vagy a modális segédigék és az igeidőt kifejező nyelvi elemek kanonikus megalapozó elemek, míg azok a szerkezetek, amelyek az interszjektív alap metonimikus átrendeződését kezdeményezik és eredményezik, nem kanonikus megoldások. A (3)-as példában nem kanonikus megalapozás és lehorgonyzás történik a nézőpontváltás következtében. Az (5)-ös példában (Langacaker 2009: 171 példája) szintén nem kanonikus a megalapozás, mert a második elemi mondat topikja nincs explicit koreferens kapcsolatban az első elemi mondatdal, miközben következtetési műveletek révén egyértelműen és koherensen folytatja azt.

- (5) Szokatlan családból jön. **Az anyának** elméleti nyelvészetből van PhD fokozata.

Az eddig elmondottak alapján a rím olyan nyelvi szerkezet, amely részt vesz a megalapozásban, mind az effektív, mind az episztemikus dimenzióban, hiszen a figyelem irányulásában – prominenciájából eredően – határozott váltást kezdeményez, miközben episztemikusan is megalapozza a rím tagjainak értelmezését azáltal, hogy egymáshoz horgonyozza őket. A továbbiakban azt vizsgálom, milyen konceptuális szerkezettel modellálható a rím nem kanonikus megalapozó szövegelemként.

3. Az anafora kognitív szemantikai magyarázata

Az anaforikus szerkezet részletes vizsgálata jelen tanulmányban két szempontból is indokolt: nem pusztán a rím szemantikai működése magyarázható az anaforikus szerkezet általános modelljével, de maga az anafora is nagyon jó példája annak a határozatlanságnak, amely a nyelvhasználatban tapasztalható.

A hagyományos magyarázatban az anaforikus szerkezet egy grammatikailag kifejtett, nyelvi szimbólummal jelölt (prototipikusan főnévi) antecedens és egy grammatikailag szintén kifejtett (prototipikusan névmási vagy főnévi) anafora koreferens kapcsolata. Azok az anaforakutatások, amelyek formális nyelvelméleti kiindulópontból, a generatív nyelvtan, illetve egyéb fázisstruktúra-nyelvtanok módszertanával közelítenek a jelenséghez (l. Huang 2000), a fenti leírást tekintik a teljes, tökéletes anaforának, és mindazon megvalósulásokat, amelyekben nincs grammatikailag helyes egyeztetés (l. (2)-es, (3)-as példa), vagy hiányzik a grammatikailag kifejtett antecedens, hibás anaforaként elemzik, különböző megszorításokkal és műveletekkel magyarázva a hiányokat vagy téves egyeztetéseket. Mindez elsősorban abból az előfeltevésekből következik, hogy az anafora szintaktikai jelenség, tehát elemzése is csak az autonóm szintaxis keretében lehet sikeres.

Amint azonban korábban bemutattam, az anaforikus szerkezetek akkor sem okoznak megértési problémát, ha nem teljes kifejtettségben jelennek meg a megnyilatkozásban. Ennek magyarázatához azonban meg kell változtatni a nyelvelméleti kiindulópontot: amennyiben a nyelvi szerkezetek értelmezését nem előre adott, formális szintaktikai szabályok és megkötések mentén modelláljuk, hanem a nyelvi szerkezetek által szimbolizált fogalmi struktúrák konstruálásának és feldolgozá-

sának folyamataként, beláthatóvá válik, hogy az anaforikus szerkezet jelentésének koherenciáját a **konceptuális elrendezés** (*conceptual grouping*, l. Langacker 1996) adja, nem pedig a grammatikai szimbólumok megléte, jólformáltsága. Ha pedig elfogadjuk, hogy a nyelvhasználatban a „kanonikus szituáció aktuálisan a határozatlanság” (Langacker 2009: 41), a hagyományos magyarázathoz képest éppen fordított kategorizálást végezhetünk: a korábban hibátlannak, tökéletesnek tekintett anafora valójában specifikus eset, bizonyos nyelvhasználati szinterekre, műfajokra és stílustípusokra jellemző megvalósulás lesz.

Ezt az elméleti perspektívaváltást már Gensler (1977) kezdeményezi, amikor a nem szintaktikai antecedenssel megjelenő anaforákat vizsgálja. Részletesen elemzi a *this/that/it* angol névmások anaforikus használatát azokban az esetekben, amikor azok szintaktikai antecedens nélkül jelennek meg (pl. *This is exactly what the doctor told me to do / Yeah, you know that's our biggest national problem / It's simply shocking*). Jóllehet Gensler olyan keretszemantikai elméletben dolgozik, amely Fillmore-éhoz (l. Fillmore 2006) képest sokkal kevésbé kifejtett (és a keret értelmezése nincs is egészen összhangban a későbbi elmélettel), legfontosabb előfeltevések, hogy a kommunikációs szituáció résztvevői közös (mindenki által ismert) keretek felállítását és manipulálásukat hajtják végre (Gensler 1977: 325), összehangolható. Ebből a kiindulópontból Gensler a diszkurzív keret teljes vagy részleges aktiválásával magyarázza az antecedens hiányát: értelmezésében nem szintaktikai antecedens lehet: a teljes keret, bármely alárendelt eleme a keretnek, új előhívott keret, maga a diskurzus, egy közvetlenül vagy közvetetten kifejtett propozíció, a végrehajtott beszédaktus, nyelvi elemek vagy egy mondat előfeltevése (l. Gensler 1977: 322–3). Éppen arra mutat rá ezáltal, hogy az anafora sikeres értelmezéséhez nem szükséges direkt, szintaktikailag feldolgozható kapcsolat egy anaforaként funkcionáló szövegelem és a korábbi megnyilatkozások egésze vagy része között (vö. az indirekt anafora fogalmával, Emott 1999), elegendő a konceptuális lehorgonyzás a megnyilatkozás korábbi eleme(i) és az anafora között.

Ezáltal Gensler az autonóm szintaxis ellen érvel, kifejtve, hogy nem tételezhetők az általa vizsgált esetekben olyan mélyszerkezetek, amelyekből a jelentés levezethető lenne, ugyanakkor a világról való, keretjellegű tudásunk aktiválásával magyarázhatók a jelenségek. Sőt következtetéseiben még tovább megy: minden antecedensre és anaforát nem szintaktikai jelenségnek tekint, amelyek generatív nyelvtani keretben éppen ezért nem magyarázhatók (Gensler 1977: 329). Megállapítását támasztja alá, hogy az explicit antecedensek memóriabeli eltárolásának hatóköre korlátozott, továbbá, hogy egy diskurzusba később bekapcsolódó résztvevő is képes koherensen értelmezni az anaforákat, ha kialakította a megfelelő diszkurzív kereteket (részben a világról való tudás alapján). A tőle korábban idézett (3)-as példa kapcsán pedig megállapítja, hogy a névmás (*sie*) nem a szintaktikai antecedensre utal vissza, hanem egy fogalmilag feldolgozott entitásra a diskurzus keretében, a nyelvtani nembeli egyeztetés pedig voltaképpen csak hatékonyabbá, következetesebbé teszi ezt (Gensler 1977: 333).

Langacker (1996) ez utóbbi megállapításokat helyezi anaforamagyarázata középpontjába, és teszi kifejtetté a kognitív nyelvtan fogalmi eszközeivel. Értelmezésében a szintaktikai kapcsolatokat szemantikai összetartozás motíválja,

amely voltaképpen fogalmi átfedés a komponensszerkezetek szaliens alszerkezetei között (Langacker 1996: 343). Ebből következően a konceptuális átfedések és az azokon alapuló fogalmi elrendezések akkor is motiválttá teszik a jelentést, ha az nem szimbolizálódik közvetlenül szintaktikailag. Másként, nem minden potenciális fogalmi csoportosítás jelenik meg szükségszerűen explicit formában, és amelyek igen, azok sem szimbolizálódnak feltétlenül a klasszikus módon. A szórendi jelenségeknél vagy például a párhuzam alakzatánál **ikonikusan** (noha nem kanonikusan) szimbolizálódik a konceptuális csoportosítás, még hozzá a fonológiai póluson (Langacker 1996: 344–5). Erre lehet példa a (6)-os megnyilatkozás, amelyben a fogalmi elrendezés egyfelől a birtokos szerkezetek párhuzamosságában, másfelől a hangsúlyok révén szimbolizálódik.

(6) János beleolvasott Péter kötetébe, és Péter is Andráséba.

Mindez azért lényeges, mert alátámasztja a tanulmány központi megállapítását, miszerint a rím nem kanonikusan, de fogalmi elrendezést szimbolizál anaforaként. Ez a fogalmi elrendezés **referenciapont-szerkezetként** modellálható (l. Langacker 1996: 355–6, 2009: 45–50). A **referenciapont** egy megértett, feldolgozott entitás bizonyos mértékű hozzáférhetőséggel, amelyet a konceptualizáló felidéz, hogy mentális kapcsolatot létesítsen más entitással, a **célponttal** (*target*). A **tartomány** (*dominion*) azon entitások halmaza, amelyekhez egy referenciapont hozzáférést biztosít ezen a módon. Vagyis a referenciapont-konfiguráció olyan struktúra, amelyben a figyelem metonimikusan irányul a referenciaponttól a tartományában hozzáférhető célpontra, az utóbbi mentális elérhetőségét tehát a referenciapont feldolgozása biztosítja.

Az anaforikus szerkezet ezek alapján olyan konfiguráció, amelyben az antecedens funkcionál referenciapontként, az anafora pedig annak tartományában azonosítható célpont. Ez tekinthető a legáltalánosabb anaforaértelmezésnek, amennyiben ez a megközelítés nem specifikálja sem az antecedens, sem az anafora jellegét, és a köztük lévő kapcsolatot csupán referenciapont-szerkezet jellegében rögzíti. Mivel az anafora értelmezéséhez ebben a modellben nem antecedens szükséges, hanem egy kellően szaliens referenciapont (Langacker 1996: 360), a kognitív szemantika anaforakategóriája magába tudja foglalni a teljesen kifejtett anaforát, valamint az indirekt anafora különböző eseteit is, centrum-periféria elrendezésben. Úgy fogalmazhatunk, hogy a kifejtett antecedens megléte tekinthető egy referenciapont **kanonikus**, optimális, leginkább egyértelmű kialakításához az anafora számára, ezt a kanonikus esetet nevezi Langacker (1996: 360–1) **szoros/szigorú antecedenciának**. Azokban az esetekben (ilyen például a (2)-es (7)-es, (8)-as megnyilatkozás), amikor az antecedens nincs kifejtve, vagy másként dolgozódik ki, mint az anafora, **szomszédsági/metonimikus antecedenciáról** beszélhetünk. Ezek az esetek a kánontól, vagyis a prototípustól való eltávolodás mentén rendeződnek el a kategóriában.

- (7) Zsófi macskarajongó, mert azokat tartottak otthon gyermekkorában.
 (8) János a parton állt, miközben a hullámok a szikláknak csapódtak.

A (7)-es példában sem a második elemi mondat igei inflexiójával jelölt anaforának, sem az *azokat* névmásnak nincs szoros értelemben vett antecedense, ugyanakkor a figyelem metonimikus áthelyeződése Zsófiról a családjára, valamint Zsófiról az általa kedvelt macskákra koherenssé teszi a megnyilatkozást. (Az egyik esetben *Zsófi* az antecedens, a másik esetben a *macska-* előtag.) A második példában a *hullámok* nominális feldolgozásához a *parton* szolgál referenciapontként, aktiválva a tengerről való fogalmi tudást, illetve a *TENGER* fogalmi reprezentációján belüli figyelemirányulást.

Az anaforikus szerkezet prototipikus, kanonikus esete tehát a szoros antecedencia, ez azonban nem szükségszerű feltétele az anafora értelmezésének. A bevett anaforaértelmezésekhez képest még határozottabb hangsúlyáthelyezést kezdeményez a kognitív szemantikai magyarázat a koreferencia kapcsán. Egy anaforikus szerkezet akkor tekinthető koreferensnek, ha az antecedensként funkcionáló kifejezés profilja és az anafora profilja ugyanazon entitást vetíti a színre a kurrens diskurzustérben, vagyis egyazon entitásra referál (Langacker 1996: 341–2, 370). Már ez a megállapítás is egyszerűsíti némiképpen a tényleges helyzetet, hiszen egy főnév másként teszi kidolgozhatóvá az adott entitást, mint egy névmás, tehát bár a két kifejezés profilja ugyanazt az entitást teszi hozzáférhetővé, más konstruálási folyamatokkal valósul meg mindez, következésképpen másként tudja a konceptualizáló episztemikus ellenőrzés alá vonni az adott entitást (l. van Hoek 1997: 31–44). Tökéletes koreferencia tehát elméletileg nem lehetséges, ám ez önmagában nem jelent problémát, hiszen a nyelvhasználatra alapvetően a határozatlanság jellemző, így a koreferencia voltaképpen a referenciapont-szerkezetben belüli metonimikus váltással megvalósítható. Lényegesebb azonban, hogy a referenciapont és a célpont eredendően **referenciálisan különálló entitások**, következésképpen a kettő referenciális azonossága a szerkezettől független, önálló specifikáció (Langacker 1996: 357). Ebből következik, hogy a **koreferencia az anaforikus szerkezet specifikus esete**, nem pedig prototipikus példány a kategóriában. Általános értelemben egy anaforikus szerkezet nem szükségszerűen koreferens, noha bizonyos szövegtípusokban, műfajokban dominálnak a koreferens anaforikus szerkezetek (ezek ugyanis annak a kontextuális keretnek a kiépítését és fenntartását segítik, amely a többek között a narratív szövegek feldolgozásához szükséges, l. Emott 1999: 21–3).

Az eddigiekben azokat az elméleti alapokat mutattam be, amelyek motiválták teszik a rím anaforaként történő elemzését. Ebben a megközelítésben a rím nem kanonikus anaforának minősül, hiszen a hívó rím nem a szoros értelemben funkcionál antecedensként. Metonimikusan, szomszédsági alapon azonban mindenképpen, és ez lehetővé teszi, hogy a rím tagjai által szimbolizált konceptualizációk referenciapont-szerkezetbe rendeződjenek el.

4. A rím anaforikus működése

A rím a tanulmányban bemutatott elméleti kiindulópontból az anafora kategóriájában sorolható szövegjelenség. Fontos azonban, hogy nem tekinthető prototipikus, kanonikus anaforának, egyfelől mert az alapját képező fogalmi elrendezés,

azaz a referenciapont-konfiguráció ikonikusan (a rím fonológiai sémájának megvalósulásával) szimbolizálódik, másfelől, mert a rím változatosságából mint potencialitásból következően a referenciapont-szerkezet sem minden esetben prototipikusan valósul meg. Ezért a rím kognitív szemantikai leírásának két aspektust feltétlenül részleteznie kell: (1) milyen következményei vannak az anaforikus működésnek a rímes megnyilatkozás értelmezésében (azaz miként működik közre a rím a jelentésképzésben általánosan értett anaforikus szerkezetként); (2) milyen sajátosságai vannak a rímnek mint anaforikus szerkezetnek, hogyan írható le a rím specifikus anaforaként, és az így modellálható szerkezetnek és működésnek milyen következményei vannak az értelemképzésre nézve.

Vizsgáljuk meg először az általános anaforikus működés jellemzőit. A referenciapont-szerkezet ugyanis alapesetben két entitás szekvenciális, egymást követő hozzáférhetőségét teszi lehetővé, működtetésének előfeltétele pedig a referenciapont és a célpont entitásként történő konceptualizálhatósága. Egyszerűbben fogalmazva, egy referenciapont-szerkezet entitások fogalmi kapcsolatán alapul, hiszen viszony vagy folyamat prototipikusan nem funkcionálhat sem referencia-, sem pedig célpontként. Mivel a rím által kezdeményezett jelentésszerkezet referenciapont-konfiguráció révén válik motiválttá, a konfiguráció prototipikus jellemzője a rím esetében is érvényesül. Ezt nevezhetjük **nominalizációs tendenciának**: lényege, hogy a rímhelyzet elsősorban a nominálisoknak kedvez, másként, a nominálisok funkcionálnak leginkább problémamentesen anaforaként, következésképpen a nominális rímek feldolgozása igényli a legcsekélyebb mentális erőfeszítést. A nominalizációs tendencia igen szemléletes példája a (9)-es szövegrészlet, József Attila *Nyár* című versének első versszaka.

- (9) Aranyos lapály, **gólyahír**,
 áramló könnyűségű **rét**.
 Ezüst derűvel ráz **a nyír**
 egy szellőcskét és leng az **ég**.

Látható, hogy a példában mind a négy rímtag nominális, és érdemes arra is felhívni a figyelmet, hogy míg a hívó rím határozottságban nincsen specifikálva (*gólyahír; rét*), addig a felelő rímek határozott névelővel állnak (*a nyír; az ég*). Vagyis a hívó rímek a kategória egy tetszőleges példányának azonosítását kezdeményezik, a felelő rímek viszont egy meghatározott (jóllehet nem specifikált) példányra fókuszálnak, összhangban némiképpen a referenciapont-szerkezet belső aszimmetriájával, azaz a referenciapont átmeneti fókuszaként történő funkcionálásával, amelyből a figyelem a célpontra irányul. Vegyük észre azt is, hogy a hívó rímek a tekintet vertikális hatókörének lenti zónájában konstruálódnak, hiszen a gólyahír és a rét a földfelszín jelenségei, míg a szellőt rázó nyír és az ég a látómező fenti részét helyezik előtérbe, ily módon a figyelem az objektív színen belül lentről felfelé irányul, és ezt a rím referenciapont-szerkezetként szimbolizálja. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a megnyilatkozásban elsődlegesen a megfigyelőhöz közeli entitásokra irányul a figyelem, és csak abból kiindulva vált át a távolabbi, magasabb régióba. Ez a figyelemirányítási művelet profilálódik a rím révén, tehát

a rím tagjai értelmezhetők az anaforikus lehorgonyzás nélkül is, ám a figyelem áthelyeződését egy lineáris prózaszöveg nem tudná ennyire hatékonyan kezdeményezni. Vagyis mivel a rím nem kanonikus anafora, figyelmen kívül hagyása nem eredményezi az értelemszerkezet inkohereciáját, ugyanakkor anaforikus működtetése ebben az esetben egyértelműbbé és strukturáltabbá teszi a mentális reprezentációt.

A rím tagjainak fonológiai prominenciája ugyanakkor meg is változtatja a fogalmi elrendezés prototipikusságát, hiszen a figyelem nemcsak a célpontra, hanem a referenciapontként funkcionáló hívó rímre is tartósan irányul. Ezáltal a rímben dinamizálódik a szerkezet belső hierarchiája, és bizonyos mértékig kiegyensúlyozódik a figyelmi aszimmetria. Következik ez a rím fonológiai sémájából is (l. Simon 2012b): a szerkezetben a felelő rím tekinthető fonológiailag autonómnak, mivel annak feldolgozása révén dolgozható ki maga a rímséma (és azonosítható a hívó rím), ez azonban azt is jelenti, hogy a felelő rím és a rímséma konstruálásával ismételten ráirányul a befogadó figyelme a hívó rímre, amely tehát újból előtérbe kerül. Ennek a dinamikusságnak a további következményeire még visszatérek.

A rím nominalizációs tendenciája ténylegesen csupán tendencia, azaz gyakorisági mintázat. József Attila 25 versét tartalmazó korpuszban összesen 687 rímhelyzet fordul elő, ennek 58%-a főnévi szerkezet (puszta nominális vagy morfológiailag összetett, főnévi elemet tartalmazó kompozitumszerkezet), a nominális rímek 52%-a pedig alanyesetben áll (egyes vagy többes számban, l. az 1. és 2. táblázatot).

1. táblázat. A szófajtnai kategóriák megoszlása a korpuszban

	Fő-név	Ige	Mellék-név	Név-más	Határozó-szó	Ige-név	Név-utó	Ige-kötő	Kötő-szó	Parti-kula	Módo-sító-szó	Össze-sen
Példány	396	159	30	16	26	29	14	11	2	2	2	687
Arány	58%	23%	4%	2%	4%	4%	2%	2%	0,3%	0,3%	0,3%	100%

2. táblázat. A főnévi példányok megoszlása a kategóriában és a korpuszban

	Alanyeset, egyes szám	Alanyeset, többes szám	Tárgyeset	Határozós eset	Birtokos személyjeles	Összesen
Példány	166	41	60	92	37	396
Arány a kategórián belül	42%	10%	15%	23%	10%	100%
Arány a teljes korpuszban	24%	6%	9%	13%	6%	58%

A táblázat alapján elmondható, hogy a vizsgált korpuszban feltűnően magas a nominális rímek gyakorisága, tehát a nominalizáció valóban tendenciának tekinthető.

Ugyanakkor természetesen nem kizárólagos, hiszen tulajdonképpen bármely szemantikai kategória elemei megjelenhetnek a rím pozíciójában. (Az adatok korpusznyelvészeti vizsgálatára a tanulmány – célkitűzéséből következően – ezúttal nem vállalkozik.)

A referenciapont-konfigurációból mint fogalmi elrendezésből következő nominalizációs tendencia több szinten is érvényesül azokban a rímekben is, amelyek nem a nominális szemantikai alkategóriába tartoznak. Vizsgáljuk meg először a már idézett (4)-es példát, amelyben a hívó rím, a *lomhán* kifejezés prototipikusan nem entitást profilál, hanem egy folyamat intenzitását. Ugyanakkor a rímhelyzetből következően átmenetileg **tárgyasul** (reifikálódik), amennyiben a lomhaság attribútumot teszi a megfigyelt jelenet folyamati és entitásai kapcsán kidolgozhatóvá. Ez a jelenség írható le a háttérkogníció perspektívájából a LOMHASÁG mentális terének létrehozásaként. A szövegvilágbeli konyha tere egyben a lomha entitások és folyamatok tere, és a metonimikus figyelemváltás a konceptualizációban azzal a következménnyel jár, hogy a *lomhán* határozó mindazokat az entitásokat is a figyelem előterébe helyezi átmenetileg, amelyek a lomha folyamatok résztvevői. Ez a metonimikus konstruálás jelentős részben a rím anaforikus működésének az eredménye, hiszen csak így, közvetett tárgyasulás révén működtethető a rímet motiváló konceptuális elrendezés.

Még inkább közvetett, azaz metonimikus a konstruálás azokban az esetekben, amikor a rímkategória másik nagy szemantikai alkategóriájában tartozó igei kifejezések válnak rímtagokká. Ennek részletezéséhez vizsgáljuk meg a már idézett *Nyár* című vers második versszakát:

- (10) Jön a darázs, jön, **megszagol**,
 dörmög s a vadrózsára **száll**.
 A mérges rózsa **meghajol** -
 vörös, de karcsú még a **nyár**.

Kövessük végig a szöveg által szimbolizált elemi jelenetek folyamatainak és résztvevőinek a feldolgozását. Az első rímpár (*megszagol, meghajol*) esetében a hívó rím elsődleges figuráját a *darázs* nominális dolgozza ki, ugyanakkor az ige feldolgozásának pillanatában a másodlagos figura sematikus, és ez így is marad, hiszen szigorú (szintaktikai) értelemben a másodlagos figura végig kidolgozatlan marad, jóllehet a második sor *száll* igéjének másodlagos figurája következtetés útján hozzárendelhető a *megszagol* igéhez is. Vagyis a hívó rím egyik szaliens alszerkezete kidolgozatlan marad, csak inferenciális úton azonosítható. Ezzel párhuzamosan a felelő rím (*meghajol*) elsődleges figuráját a *rózsa* nominális dolgozza ki, ám az ige szerkezeti sémájában megjelenő másodlagos figura (a *rózsa meghajol* X-től/X alatt) ugyancsak sematikus marad. Összegezve: az első rímpár tagjai a versszak által megfigyelt összetett jelenet két központi résztvevőjét könnyen hozzáférhetővé teszik (hiszen az egyik a hívó, a másik a felelő rím trajektorát dolgozza ki), ám mindkét rím esetében a másodlagos figura sematikus marad, ráadásul azok éppen a másik rímtag elsődleges figurájával azonosíthatók, következtetés mentén.

Ez a párhuzamos (sőt kiasztikus) szerkezet **sajátos figyelemirányulást** eredményez: az ige által profilált folyamat azon sematikus figurája kerül a figyelem előterébe (éppen sematikusága, a kidolgozás hiánya következtében), amelyik a prototipikus figurális elrendezésben másodlagos jelentőségű. Vagyis a rím az elemi szemantikai szerkezetek konstruálásának szintjén is közreműködik a jelentésképzésben, megváltoztatva a feldolgozás kanonikus, a sematikus szemantikai szerkezetekben rögzült szekvencialitását. Ennek további aspektusa, hogy az igei rím hatására egy folyamatot profiláló jelentésszerkezet funkcionál átmenetileg referenciapontként, mégpedig azáltal, hogy a konceptualizáló figyelme metonimikusan a folyamatról a résztvevőkre irányul. **Többszörös metonimikus váltást** tapasztalhatunk tehát: a figyelem a prototipikusan másodlagos figurára irányul az elsődlegesről, illetve magáról a folyamatról, annak metonimikus konceptualizálásáról. Fontos, hogy ezáltal a konceptuálisan dependens igei szerkezet átmenetileg önállóan, mintegy autonóm módon kerül a befogadói figyelem középpontjába, amely önmagában dinamizálja a konvencionális szemantikai szerkezetek működését.

További sajátosságokat mutat a másik rímpár (*száll, a nyár*) elemzése, az ugyanis az elcsúszó azonosság már idézett jelenségét is bevonja az értelmezésbe. A hívó rím pozíciójába kerülő ige trajektora a már konceptualizált *darázs* entitás, ám a felelő rím szintén konstruálható a hívó rím elsődleges figurájaként. Ebben az esetben a *száll* ige két jelentése is aktiválódik: (1) a prototipikus jelentés, a levegőben önerőből végzett helyváltoztató mozgás, (2) a metaforikus jelentés, egy időtartam (illetve az azzal metonimikus kapcsolatban álló esemény, időszak) gyors, intenzív elmúlása. A lineáris feldolgozásban a prototipikus jelentés dolgozódik ki a *darázs* trajektorral, emellett azonban megjelenik a felelő rím is potenciális trajektorként, amely a kidolgozott jelentések multiplikálását, tehát referenciális többértelműséget eredményez. Ez az elcsúszó azonosság tipikus eseteként tartható számon, a rím pedig ebben az esetben nem a többszörös referencia feloldását, hanem kialakulását kezdeményezi.

Megjegyzendő, hogy az utóbbi részelemzés felveti a rím és a metafora kapcsolatát. A rím anaforikus működése ugyanis egyfelől metonimikus konstruálás alapul, másfelől éppen az anaforikus működés eredményezhet metaforikus jelentést. Ezen a ponton szükséges ismét a fonológiai konstruálásra hivatkozni: a fonológiai séma kidolgozása ugyanis a figyelemnek a felelő rímről a hívó rímre történő visszairányulását kezdeményezi. Ennek a fonológiai műveletnek a megfelelője a szemantikai póluson a potenciális antecedens realizálódása: a hívó rím valós antecedensként, vagyis tényleges referenciapontként kezd funkcionálni. Ez eredményezi a nem prototipikus referenciapontok kialakulását, a reifikáció különböző fokozatait, valamint a figyelem metonimikus átirányulását.

Az itt bemutatott jelenségek magyarázhatók **keretszemantikai terminusokkal** is, rámutatva azoknak a fogalmi struktúráknak a jelentőségére a rím értelmezésében, amelyek nem szimbolizálódnak a grammatikai struktúrák révén, ám a jelentésképzésben aktívan közreműködnek. Maga a **keret** ezeknek az összefüggő fogalmi reprezentációknak az átfogó elnevezése: a keret fogalmak rendszere, amelyek olyan módon vannak összekapcsolva, hogy bármelyikük megértéséhez

meg kell érteni az egész szerkezetet, amelybe illik; amennyiben egy ilyen szerkezet egyik eleme bevezetődik a szövegben, társalgásban, az összes többi automatikusan elérhetővé válik. Fedőterminusa más fogalmaknak, mint például a séma, a forgatókönyv, a **fogalmi állványzatépítés**, a kognitív modell, a népi elmélet (Fillmore 2006: 373). Más aspektusból a keret egy jelenet bemutatásának vagy tárolásának strukturált módja (Fillmore 2006: 378). A rím szemantikai aspektusból azáltal működtethető állványzatként, hogy olyan szemantikai kereteket aktivál az értelmezés során, amelyek a lineáris, rímtelen szövegek befogadásakor nem vagy csekély mértékben aktiválódnának. Jó példa erre a (10)-es példa második rímpárja, ahol a felelő rím (*nyár*) előhívja az ige metaforikus jelentését, egyben azt a keretet aktiválja, amely motiválttá teszi a metaforikus értelmezést. Azokban az esetekben, ahol igék kerülnek rímhelyzetbe, voltaképpen maga a szemantikai keret tekinthető antecedensnek, illetőleg a keret egyik-másik komponense (metonimikus figyelemáthelyezés mentén). Ezen a ponton érdemes ismét Gensler (1977)-re hivatkozni, a nem szintaktikai antecedensek ugyanis lehetnek egész keretek vagy azok alkotórészei. Az anaforikus viszony indirekt jellege tehát a szemantikai keretek aktiválásával, illetve a kereteken belüli metonimikus váltásokkal magyarázható.

Az állványzatépítés a kognitív szemantika kiindulópontjából tehát olyan (nem kanonikus) anaforaszerkezetek révén bontakozik ki, amelyek a referenciapont-szerkezet általános fogalmi elrendezése mentén motiválják a rím jelentéskezdeményező funkcióját, ugyanakkor specifikus megvalósulásuk révén növelik is a képezhető jelentések számát, illetve összetettségét, ezáltal egyszerre teszik koherenssé, ugyanakkor nyitottá a szöveg értelemszerkezetét, hiszen a grammatikalizált kapcsolatok mellett új kapcsolatokat is kezdeményeznek a szövegben. Ezek az új kapcsolatok új keretek aktiválásával válnak motiválttá, amelyek felfedik a sokféle lehetséges módot, ahogyan a megnyilatkozó sematizálja a szituációt, egyben a nyelvi szimbólumokban rejlő általános konceptuális potenciált (imagery) hozzák működésbe. A figyelemirányítás jelenségei a rímet a megalapozás effektív dimenziójában teszik magyarázhatóvá, míg a keretek aktiválásával az episztemikus megalapozásban játszik szerepet a rím (vö. a generikus tudásra irányuló, keretalapú megalapozás givóni leírásával, Givón 2007: 266).

5. A procedurális tudás szerepe a lírai megnyilatkozás feldolgozásában (következtetések)

A rím anaforikus működésének, vagyis az állványzatépítés szemantikai részleteinek bemutatása már önmagában jelentős érvekkel szolgálhat a rím járulékoságának tétele ellen. Ám igazán a prototipikus lírai megnyilatkozás értelmezésének keretei között mutatkozik meg a rímstruktúra jelentősége.

Ennek bemutatásához fontos elméleti előfeltevés a **procedurális és deklaratív (propozicionális) tudás** közti összefüggések belátása. A hagyományos megközelítésben (l. összefoglalóan Tátrai 2008: 51–2) e két tudástípus határo-

zottan elkülönül: míg a procedurális tudás a világban való cselekvések módjáról ad számot, addig a propozicionális tudás – a procedurális tudás reprezentációs újrairásaként – a világ magasabb szintű, absztraktabb reprezentációját tartalmazza. Ez az úgynevezett újrakódoló megközelítés előfeltételezi a szenzomotoros és a reprezentációs folyamatok és struktúrák elkülönülését, amely egyfelől amodális reprezentációkat tételez a kognitív folyamatok alapjaként (ezek létét nem igazolták egyelőre), másfelől nem tudja egyértelműen igazolni az újrairó műveletek létét (Pezzulo 2011: 84–5). A két tudástípus egyik kurrens elméletében (l. részletelesen Pezzulo 2011) a legfőbb előfeltevés, hogy a két tudás nem különül el élesen egymástól, továbbá hogy mindkettő elemi reprezentációs természetű struktúrákon alapul. A Pezzulo-féle megközelítést cselekvésközpontúság jellemzi, a megismerő elme és a környezet interakcióját célvezérelt cselekvésekben írja le, a reprezentációs rendszert pedig ezekből származtatja: olyan anticipációs és szimulációs mechanizmusokból emelkednek ki, amelyek elsődleges funkciója a cselekvés ellenőrzése nem pedig a magasabb szintű kogníció. A procedurális tudás online anticipációs mechanizmusokkal segíti a tevékenység végrehajtását, míg a deklaratív tudás a tevékenység offline szimulációjával jön létre, így mindkettő nem szimbolikus reprezentációs folyamatokon (belső modellalkotáson) alapul, a fő eltérés a felhasználás módjában van (Pezzulo 2011: 93–101).

Természetesen minden nyelvi megnyilatkozás szimbolikus természetű, így a nyelvi szimbólumok is ezen a reprezentációs szinten artikulálódnak. Éppen ezért a fő kérdés nem az, hogy egy megnyilatkozás feldolgozása a tudás procedurális vagy deklaratív típusán alapul, sokkal inkább az, hogy melyiken milyen mértékben. Egy prototipikus narratív szöveg feldolgozása során olyan kontextuális keret hozható létre, amely komplex módon reprezentálja a szövegvilág tér-, idő- és személyközi viszonyrendszerét. A tér-, idő- és személyjelölés formái a magyarban ennek a keretnek a kumulatív kiépülését teszik lehetővé, a koreferens anaforikus szerkezetek pedig a keret kontinuos működtetését. Következésképpen a prototipikus narratív megnyilatkozás feldolgozásakor a befogadó nagymértékben a deklaratív tudásra, az online szimulációs műveletekre támaszkodik a szövegvilág mentális strukturálásában, reprezentálásában.

Ehhez viszonyítva a prototipikus lírai megnyilatkozás legszembetűnőbb jellemzője a procedurális tudás nagyobb arányú alkalmazásba vétele a koherens értelemszerkezet kialakításának a folyamatában. Míg a narratív szövegeknél a befogadó a megfigyelt jeleneteket egy létrehozott és folyamatosan fenntartott kontextuális keretben helyezi el, fűzi össze őket koherens reprezentációvá, addig a lírai megnyilatkozás befogadásakor a legfőbb cél magának a jelenetnek a **közös, interszjektív megfigyelése és feldolgozása**. Azaz a lírai szövegek egy cselekvés közös kivitelezését, másként szólva egy cselekvés kivitelezésébe történő bekapcsolódását nagyobb mértékben teszik szükségessé, mint a prototipikus narratív megnyilatkozások. (Ez a jellemző a lírai szövegeket a dráma műnem szövegeivel rokonítja.)⁷) Ebben a folyamatban a befogadó nagyobb mértékben működteti

⁷ Dráma és líra rokonsága a részvétel, az együttes, összehangolt mentális, nyelvi tevékenység átpoetizálására alapozható (amely a katarziszelmélet felé is nyitottá teszi a további kutatást). Ezúton köszönöm Tátrai

az online anticipációs mechanizmusokat, hiszen a saját környezetével lebonyolított interakciókból interiorizálódó belső cselekvésmodelleket dinamikusan, a befogadással párhuzamosan aktiválja, és azokra támaszkodva hajtja végre a szövegvilág konceptualizálását. Lényeges, hogy bár a narratív szövegekben is nagyon gyakoriak azok a jelenetek, amelyekben belül a befogadói figyelem közvetlenül irányul, e szövegek prototipikus múltidejűsége, valamint maga a kontextuális keret eltávolítja a befogadót saját környezetétől. Ezzel szemben a lírai beszédhelyzet jelen ideje, a referenciális jelenet közvetlen, keret nélküli (vagy nagyon hiányos keret általi) feldolgozásának szükségessége a procedurális tudás mechanizmusainak nagyobb mértékű alkalmazását várja el. Úgy is fogalmazhatunk, hogy míg a prototipikus narratív szövegekben a befogadó a szöveg világában, annak belső összefüggésrendszerében kezd el tájékozódni, addig a lírai megnyilatkozásoknál a szöveg világa és a befogadó világa közötti határ elmosódik, és a befogadó a saját világának összefüggései mentén reprezentálja a referenciális jelenetet.

A rím ebben a megértési folyamatban funkcionál, nem keretként, hanem állványzatként, amely segíti a közös tevékenység végrehajtását (effektív megalapozás, figyelemirányítás), valamint az annak eredményeként előálló világ megismerését (episztemikus megalapozás). Ezért a rím nem a lírai szöveg szükséges formai eszköze, hanem a lírai beszédhelyzet kialakításának kelléke, valamint a világ lírai megtapasztalásának közege.

6. Összegzés

A tanulmány a rím anaforikus szerkezeti modelljét a kognitív szemantika kiindulópontjából részletezte, nem pedig kanonikus referenciapont-szerkezetként értelmezve. Ez a magyarázat beláthatóvá teszi, hogy a rím nem egyszerűen a szöveg kötelező eleme, műfaji kritériuma, hanem olyan komplex jelentésstruktúra, amely jellemezhető a nyelv konvencionális szerkezeteihez viszonyítva. Ily módon a rím figuratív struktúraként a jelentésképzési műveletek megsokszorozásával és összetettebbé tételével válik a nyelv specifikus szimbolikus struktúrájává. Mindez azt is jelenti, hogy az itt bemutatott szemantikai magyarázat révén a rím által kezdeményezett jelentés hasonló alapossággal és következetességgel jellemezhető, mint más nyelvi kifejezések jelentése, a rímjelentés tehát nem valamilyen asszociatív, azaz kiszámíthatatlan, egyéni intuíción alapuló, éppen ezért modellálhatatlan jelentéskapcsolat, hanem a konvencionális nyelvhasználatra jellemző jelentésképzési tendenciákon és konstruálási folyamatokon alapuló, azokat sajátos módon kibontakoztató szerkezet.

Szilárdnak azon felvetését, miszerint a dráma műnem szövegeiben a cselekvés beágyzott diskurzusokhoz kapcsolódik, és ez a jellemző a dráma szövegeit az epikai szövegekkel rokonítja. További műfajelméleti kutatásokat igényel annak a megválaszolása, hogy vajon a cselekvés diszkurzív beágyazottsága vagy az abba történő közvetlen mentális bekapcsolódás tekinthető-e lényegesebb szempontnak a műnemek egymáshoz való viszonyának meghatározásában, de amennyiben elfogadjuk a lírai közvetlenség központi jelentőségét a líra műnemében, érvelhetünk líra és dráma szorosabb rokonsága mellett.

A szemantikai elemzések további lényeges tanulsága, hogy a rím más fogalmilag motivált nyelvi szerkezetekhez hasonlóan az interszjektív alap fölötti episztemikus ellenőrzés megvalósításának az eszköze. A megalapozás fogalmának bevezetése, továbbá a lehorgonyzási művelet újszerű, a megalapozással összefüggésbe hozott értelmezése révén felismerhető, hogy a rím a rímelő szerkezetek anaforikus összekapcsolásával, egymáshoz horgonyzásával nemcsak a konceptualizáló figyelmének irányításában, hanem az alap és annak előtérben álló része, az objektív szín fogalmi feldolgozásában is jelentős szereppel bír. A rím nemcsak fogalmi integrációkon keresztül teszi összetettebbé a szövegvilág mentális reprezentációját (részletesen l. Simon 2011, 2012a), hanem azáltal is, hogy a konvencionális jelentésszerkezetek metonimikus megmozgatását kezdeményezi, miközben esetenként a jelentések kétértelműségét (az azonosítások elcsúszását) is eredményezi.

Mindezek alapján a rím állványzatépítő működése kétféle folyamattal jellemezhető. Az egyik folyamat a szöveg feldolgozásának, értelmezésének elősegítése: a fogalmi aktivációs szintek fenntartásával, a referenciális jelent egyes tényezőinek előtérben tartásával, továbbá a jelentésszerkezetek egymáshoz horgonyzásával a rím a szövegértelem strukturált reprezentálását segíti, ezzel összefüggésben pedig ennek a reprezentációnak a megalapozásában is közreműködik, keretalapú lehorgonyzó elemként. Ezt tekinthetjük az állványzatépítés pragmatikai folyamatának. A másik folyamat, a szemantikai állványzatépítés, a szövegértelem gazdagítása: a nem kanonikus referenciapont-szerkezetek, indirekt anaforikus viszonyok, amelyeket a rím kezdeményez, megnövelik a szövegvilágon belül kialakított fogalmi kapcsolatok számát, ezzel komplexebb referenciális értelmezést tesznek lehetővé. **A rím tehát egyfelől a koherens jelentés megképzéséhez, másfelől a lírai tapasztalathoz kínál állványzatot**, a kognitív nyelvészeti rím-elmélet pedig mind a rím általános kognitív jelentőségét, mind pedig esztétikai hatását megragadhatóvá teszi a nyelvi szimbólumok működése felől.

SZAKIRODALOM

- Emott, Chaterine 1999. Embodied in a constructed world. Narrative processing, knowledge representation, and indirect anaphora. In: Van Hoek, Karen–Kibrik, Andrej–Noordman, Leo (eds.): *Discourse Studies in Cognitive Linguistics*. John Benjamins, Amsterdam, Philadelphia, 5–28.
- Fillmore, Charles 2006 [1982]. Frame semantics. In: Geeraerts, Dirk (ed.): *Cognitive linguistics: basic readings* Mouton de Gruyter, Berlin, New York, 373–400.
- Gensler, Orin 1977. Non-syntactic antecedents and frame semantics. *Proceedings of the Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society* 3: 321–34.
- Givón, Talmy 2007 [1995]. Coherence in text vs. coherence in mind. In: Van Dijk, Teun (ed.): *Discourse studies*. Vol. 2. Sage. London, 258–303.
- Hunag, Yan 2000. *Anaphora. A cross-linguistic approach*. Oxford University Press, Oxford.
- Ladányi Mária–Tolcsvai Nagy Gábor 2008. Funkcionális nyelvészet. In: Ladányi Mária–Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXII*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 17–58.
- Langacker, Ronald W. 1987. *Foundations of cognitive grammar*. Vol. 1. *Theoretical prerequisites*. Stanford University Press, Stanford, California.

- Langacker, Ronald W. 1996. Conceptual grouping and pronominal anaphora. In: Fox, Barbara (ed.): *Studies in anaphora*. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia, 333–78.
- Langacker, Ronald W. 2001. Discourse in cognitive grammar. *Cognitive Linguistics* 12: 143–88.
- Langacker, Ronald W. 2009. *Investigations in cognitive grammar*. Mouton de Gruyter, Berlin–New York.
- Pezzulo, Giovanni 2011. Grounding procedural and declarative knowledge in sensorimotor anticipation. *Mind & Language* 26: 78–114.
- Sanders, Ted–Spooren, Wilbert 2001. Text representation as an interface between language and its users. In: Sanders, Ted – Spooren, Wilbert (ed.): *Text Representation. Linguistic and Psycholinguistic Aspects*. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia, 1–25.
- Simon Gábor 2011. Referenciális állványzatépítés – a rím pragmatikai motiváltságáról. *Magyar Nyelvőr* 135: 286–313.
- Simon Gábor 2012a. Rím és koherencia – a rímelés szerepe a szöveg értelemszerkezetének kialakításában. In: Szikszainé Nagy Irma (szerk.): *A stilisztikai-retorikai alakzatok szöveg- és stílusstruktúráját meghatározó szerepe*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 143–50.
- Simon Gábor 2012b. A magyar rím fonológiai leírása funkcionális kognitív megközelítésben. *Magyar Nyelvőr* 136: 197–213.
- Szepes Erika–Szerdahelyi István 1981. *Verstan*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Tátrai Szilárd 2004. A kontextus fogalmáról. *Magyar Nyelvőr* 128: 479–94.
- Tátrai Szilárd 2008. Narratív távolság – lírai közvetlenség. In: Tátrai Szilárd–Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Szöveg szövegtípus, nyelvtan*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 49–55.
- Tátrai Szilárd 2011. *Bevezetés a pragmatikába. Funkcionális kognitív megközelítés*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2010. *Kognitív szemantika*. Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra.
- Van Hoek, Karen 1997. *Anaphora and conceptual structure*. The University of Chicago Press, Chicago, London.
- Van Hoek, Karen 2007. Pronominal anaphora. In: Geeraerts, Dirk–Cuyckens, Hubert (eds.): *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford University Press, Oxford, 890–915.
- Verhagen, Arie 2005. *Constructions of intersubjectivity. Discourse, syntax, and cognition*. Oxford University Press, Oxford.

Simon Gábor

meghívott előadó

KRE BTK

Magyar Nyelvtudományi Tanszék

SUMMARY

Simon, Gábor

The cognitive semantic explanation of the anaphoric functioning of rhyme

The study proposes an elaborated functional cognitive explanation of rhyme through modelling the semantic grounds of the analysis of rhyme as an anaphoric structure. A textual semantic approach to rhyme – based on Givón’s theory of coherence – is developed from the theoretical and methodological vantage point of cognitive grammar, pointing out, on the one hand, fundamental semantic structures and relations that make the explanation of rhyme as an anaphoric (though not prototypically, nor coreferentially, anaphoric) structure possible; elaborating and detailing, on the other hand, the indirect nature of rhyme as an anaphoric coherence relation. In treating the latter question, the study relies on the theory of frame semantics, too. The presupposition of the cognitive semantic explanation of rhyme is to distinguish the concept of anchoring from the concept of grounding,

and a general theoretical consequence of the investigation is the reinterpretation of the adoption of procedural knowledge.

Keywords: scaffolding, metonymy, anchoring, grounding, canonical and non-canonical anaphoric structure, conceptual grouping, reference point structure, frame, procedural and declarative knowledge